

JACME TAUPIAC

**PER ESCRIURE
L'OCCITAN**

(tèxte provisòri)

Acadèmia aranesa dera lengua occitana

DL:
ISBN:

Presentacion

Aguesta presentacion ei escrita en occitan dera Val d'Aran. Era rèsta deth document qu'auetz enes mans ei escrit en occitan estandard segontes es critèris de Jacme Taupiac. Es dus emplegam un tipe d'occitan diferent entà parlar der occitan de referéncia. Emplegam dues metalengues diuèrses.

Eth mèn occitan ei a viatges discotit per personas que pensen que non ei ben ben genuïn e qu'emplegui formes massa influïdes per d'outes lengües. Er occitan estandard de Taupiac ei a viatges qüestionat per personas que cren qu'emplegue construccions e mots particulars. Mès Taupiac e jo hè mès de trenta ans qu'escriuem en occitan e auem fargat es nòsti critèris sus era correccion, que naturauments son tostemp discutibles, coma son discutibles totes es opcions d'autor. Auem hèt milèrs de consultes e escrit milèrs de paragrafs. Aguesta lengua nòsta qu'ei viua e qu'ei cambianta. E era interpretacion deth cambi ei tostemp opinabla. Eth dia qu'es nòstes postures non se discutiràn, auram artenhut era rason mès clara de qu'era nòsta lengua ei mòrta.

E entà relacionar es formes pròpies de Taupiac damb es mies formes e damb es formes dera mager part de toti es qu'escriuem occitan er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* a aprovat aguesta normativa ortografica basica, *Per escriure l'occitan*, que mos amasse a toti. Ei era normativa ortografica der occitan estandard. Er occitan estandard ei ua varianta der occitan que mos junh es uns as auti. En paraules deth lingüista aleman Heinz Kloss aquestes normes son es que corresponen a ua *Dachsprache*, ua "lengua teulada", que servís entà dar-mos cobertura a toti. Ei ua varianta de besonh, que podem emplegar en foncion des circumstàncies.

Es normes ortografiques qu'auetz enes mans son aplicables ar aranés, ar estandard de Taupiac, e a totes es variacions dera lengua occitana. Ad aqueri que ja escriuen normalament er occitan, segontes es critèris mèis difosi d'Alibèrt, non les aportarà arren de nau. Mès, son era estructuracion sistematizada dera unitat dera lengua occitana as nivèus grafics. Non son ues normes naues, non son inventades, trobaratz fòrça documents e fòrça literatura escrita damb aquestes normes. I a ua basa molt importanta que justifique aquestes eleccions grafiques. Se tracte básicamente d'ua sistematizacion que mos permet d'èster orientats collectivament.

Aguest ei eth primèr document que met en circulacion er *Institut d'Estudis Aranese-Acadèmia aranesa dera lengua occitana*. Siguec aprovat provisionaument per unanimitat des membres dera Acadèmia. Era aprovacion definitiva arribarà des mans dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana quan seram segurs de que totes es personas que volguen an podut aportar es sues opinions, que, naturauments, se tieràn en compde. Aquesta Acadèmia a de continuar definint aqueri aspèctes que mos son comuns a toti es qu'emplegam era lengua occitana.

Entre es sòns objectius era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* a eth velhar per qu'eth procès de normativizacion d'aquesta lengua sigue coerent damb tot er encastre lingüistic e a de colaborar, de conformitat damb es principis alibertians, damb entitats academiques, de recèrca o culturaus reconeishudes pes institucions publiques der espaci occitan, en establiment dera normativa lingüistica de referéncia entath conjunt dera lengua occitana. Aguest document qu'ara presentam la cau incardinar mèis ena orientacion que non pas ena imposicion, la cau entèner mèis ena colaboracion damb era rèsta d'Occitània que non pas ena determinacion. Aquesta ei era normativa grafica qu'er *Institut d'Estudis Aranese- Acadèmia aranesa dera lengua occitana* enten qu'amasse a toti es occitans e qu'aconselhe que s'emplegue ena volentat de mostrar era unitat. Se bèra institucion erudita, d'estudi o de determinacion dera norma, considère que bèra decision dera normativa presentada non ei corrècta o simplement non ei adequada, harà ben en comunicar-mos-ac entà qu'en podedgam hèr era conduccion de besonh.

Aguesta normativa, qu'auetz enes mans, ei un element de partida, ua basa ena que toti mos i podem trapar. Ath delà açò es propòstes normatives damb que pòt complementar un estudiós, o simplement un

emplegaire, dera lengua, son multiples e damb coeréncias pròpies. Era Generalitat de Catalonha creèc en 2008 eth Grop de Lingüística Occitana (GLO), damb ua finalitat aconselhadora, entà orientar-la en emplec der occitan. Aqueth GLO determinèc, eth 8 de hereuèr de 2009 qu'era norma occitana d'Alibèrt, enquia era sua eventuai milhora pera Acadèmia aranesa dera lengua occitana, trobaue era sua continuïtat en "Les Preconizacions del Conselh de la Lengua Occitana". Aguest "Per escriure l'occitan" non contradís aquera orientacion deth GLO. Ben ath contrari, que la refòrce, que n'incie aquera milhora. Atau madeish aquestes bases ortografiques son en coeréncia damb eth procès istoric der Institut d'Estudis Occitans e damb es plantejament actuaus deth Congrès Permanent dera Lengua Occitana, deth Consistòri deth Gai Saber-Acadèmia Occitana, deth Comitad dera Lengua des Hautes Pyrenées, des examens deth Diploma de Competéncia en Lengua Occitana der Estat francés, damb es orientacions basiques deth Ministèri d'Educacion francés, damb er Espaci Occitan des valades italianes, damb es govèrns regionaus der encastre lingüistic occitan e damb fòrça d'auetes estructures e institucions que s'ocupen dera lengua (en son fòrça, tantes que hèn ua lista inacababla). Son es normes basiques de toti, e atau les presentam!

Jacme Taupiac ei un intellectuau occitan reconeishut internacionaument que destaque pera sua prudéncia e era sua continua volentat de contemporizar, de cercar aqueri aspèctes que mos permeten auer ua relacion que some, de priorizar era positivizacion, de guardar luenh ath cant des demès. Aguest "*Per escriure l'occitan*" ei ua mòstra dera sua personalitat e dera sua manèra de hèr. Calie cercar aquerò que mos amasse, entà demostrar qu'es occitans auem ua basa comuna e possibilitats enormes. Ac auie de hèr Taupiac!

Er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana siguec creat, d'acòrd damb eth Conselh Generau d'Aran, pera Generalitat de Catalonha en gèr de 2014 en aplicacion dera Lei 35/2010, d'1 d'octobre, der occitan, aranés en Aran, que desvolope era oficialitat der occitan en Catalonha, reconeishuda per Estatut d'Autonomia. En juriòl de 2014 se constituïc aquesta Acadèmia, e eth 10 de juriòl de 2015, dempús des reflexions de besonh, des adaptacions que se considerèren necessàries, eth Plen der IEA-AALO aprovèc, per unanimitat, aquesta normativa ortografica damb era volentat d'indicar a toti, qu'era lengua occitana a ua forma d'escriuer-se, qu'ei "dachsprache" entà tot eth territòri, que fonamente ena unitat dera lengua.

Er *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ei era Acadèmia de Catalonha que s'ocupe dera lengua occitana. Damb aquestes normes pretenem díder a Catalonha quines son es bases grafiques dera lengua occitana e ac hèm en coerència lingüística, diacronica e sincronica, damb tota Occitània,.

Jusèp Loís Sans Socasau
*President der Institut d'Estudis Aranesi-
Acadèmia aranesa dera lengua occitana*

Val d'Aran, seteme de 2015

Membres numeraris der IEA-AALO, qu'an aprovat “Per escriure l'occitan”:

Josèp Loís Sans, Angelina Cases, Ròsa Maria Salgueiro, Miquèu Segalàs, Jèp de Montoya, Maria Elvira Riu, Lourdes España, Florian Vernet, Patrici Pojada, Jacme Taupiac, Joan Salas-Lostau e Bernat Arrous.

La concepcion d'ensemble d'aqueste document, las analisis lingüísticas per justificar la nòrma grafica, las diferentas causidas d'occitan estandard, son de la responsabilitat de Jacme Taupiac.

Patric Sauzet e Joan Penent son estats los primièrs lectors de *Per escriure l'occitan*. Los mercegi de m'aver ajudat a melhorar fòrça detalhs e d'aver aprovada la grafia dels mots portats aici coma exemples. Aquela lista comença a **abans, l'aire, aqueste**, e va fins a **la mitologia, lo tipe, la tipografia**. Es la sola partida d'aiceste trabalh totalament aprovada pels signataris.

Bernat Arrous, Patrici Pojada e Domergue Sumien an contribuït a melhorar fòrça detalhs: que ne sián mercejats.

Document aprovat a l'unanimitat dels presents a la primièra sesilha de trabalh de l'Acadèmia aranesa dera lengua occitana, que se tenguèt a Casau (Val d'Aran) lo divendres 10 de julhet de 2015.

Jacme Taupiac

Ensenhador

	Pagina
1- Los grafèmas vocalics simples	15
2- Los grafèmas vocalics accentuats	17
3- Las elisions	19
4- Los grafèmas consonantics simples	21
5- Los digramas e los trigramas	29
6- Las geminadas.	33
7- L'emplec del junhent.	35
8- Los grafèmas d'origina grèga	37

Per escriure l'occitan

Per escriure l'occitan, coma dins tota lenga, representam d'unitats que se destrian : se disi *lo can*, disi pas *lo gat*; se disi *canti (ieu)*, disi pas *canta (el)*. Pòdon èsser de mots diferents coma *can* e *gat* o d'elements diferents coma lo *-i* de *canti* e lo *-a* pòst-tonic de *canta*. Son las unitats de la primièra articulacion o *monèmas* (apelats tanben *morfèmas*).

Mas, escrivèm ambe las letras de l'alfabet latin : se disi *la lama* (*de la cotèla*) disi pas *la lana* (*de la feda*). I a dos sons diferents (/m/ que s'opausa a /n/) es a dire dos *fonèmas* diferents e aquò fa dos *monèmas* diferents. Los *fonèmas* son las unitats de la segonda articulacion.

Dins nòstra grafia occitana, coma dins totas las grafias alfabeticas, representam los fonèmas (*la sola* es pas *la sòla*), mas tanben, pro sovent, los monèmas. Se voliam escriure sonque de fonèmas escriuriam pas **Quand** es arribat a demandat **quant** costava l'ora de **cant**. En occitan *quand*, *quant*, e *cant* son de monèmas compausats dels meteisses fonèmas (es a dire de mots diferents que se pronóncian de la meteissa manièira). S'escrivèm cadun d'aqueles tres mots d'una manièra diferenta es que prenèm en compte non solament la segonda articulacion mas tanben la primièra. La meteissa analisi se pòt far per justificar *-tz* dins *alavetz* e *-ts* dins *pichonets*.

Se tròban pas aici totes los destriaments grafics entre los diferents *monèmas*, que se fan sovent gràcias a l'etimologia. Aquò es una partida plan importanta e, de còps, complicada de la nòrma grafica. E per saber cossí cal escriure un fum de mots, cal consultar un bon diccionari. Es la partida de la nòrma ont la convencion jòga sovent un ròtle important.

Se tròba aici sonque la lista dels principals *grafèmas* ont i a l'acòrdi de totes los qu'emplegam *la grafia occitana*. Es una lista incomplèta.

Dins nòstra lenga occitana, l'essencial de la nòrma grafica es fixat definitivament. Mas, dins tota lenga de cultura — e es lo cas dins las pus prestigiosas, coma l'anglés e lo francés — la nòrma presenta una certana variabilitat dins los domenis estilistic, fraseologic, lexical, morfologic, sintactic, e quitament ortografic. Es doncas perfiechament normal qu'en lenga nòstra tanben i aja qualques punts d'«incertitud grafica» (Se'n parla pas dins aqueste document). Son pas pus nombroses que dins las autras lengas d'Euròpa. D'aquel punt de vista, l'occitan es una lenga coma las autras.

Sovent, quand i a una dobla grafia, n'i a una qu'es tradicionala e non-fonologica (e doncas la realitat orala es representada d'una manièra complicada), e n'i a una altra qu'es fonologica (e doncas la realitat orala es representada d'una manièra coerenta e simpla).

Grafia fonologica vòl dire aici «grafia que representa los diferents fonèmas d'un mot de la manièra pus univòca possible, es a dire qu'a un fonèma donat correspond totjorn lo meteis grafèma». En francés, /r/ es lo fonèma inicial del mot *rappporter*, coma del mot *rhapsodie*. Escriure un còp lo grafèma simple *r* e un còp lo digrama *rh* es una grafia etimologica inutilament complicada. Escriure *rappporter*, *rapsodie* es una grafia fonologica simpla.

En alemand, se pòt escriure *die Bravour* (grafia d'origina francesa), *die Bibliographie* (grafia ellenizanta) o *die Bravur*, *die Bibliografie* (grafias fonologicas autorizadas despuèi lo primièr d'agost de 1998).

En anglés, se pòt escriure *the centre*, *the programme* (grafias etimologicas non-fonologicas emplegadas en Granda Bretanha) o *the center*, *the program* (grafias fonologicas emplegadas als Estats Units).

En castelhan, se pòt escriure *mnemotécnico*, *la psicología* (grafias etimologicas mas non-fonologicas : *mn* se pòt pas realizar autrament que [n] e *ps* se pòt pas realizar autrament que [s] segon las leis de la fonologia de l'espanhòl dins totes los païses ont la lenga se parla) o *nemotécnico*; *la sicología* (grafias fonologicas).

En francés, se pòt escriure *l'événement*, *la rhapsodie* (grafias

complicadas e non fonologicas que son pas lo rebat de la prononciacion) o *l'évènement, la rapsodie* (grafias fonologicas).

En italian, se pòt escriure *il kilometro, il triathlon* (dins los dictionaris : *il kilòmetro, il triathlon*; grafias etimologicas ellenizantas) o *il chilometro, il triatlton* (grafias fonologicas).

En portugués, se pòt escriure *a assíptota, a característica* (grafias etimologicas non-fonologicas e complicadas) o *a assíntota, a caraterística* (grafias fonologicas simples, fidèlas a la prononciacion).

Cada grafèma es portat — quand es possible — dins de mots a la posicion iniciala, mediala e finala.

Inicial vòl dire *grafèma inicial* es a dire «letra que se tròba al començament del mot».

Medial vòl dire *grafèma medial* es a dire «letra que se tròba a l'interior del mot».

Final vòl dire *grafèma final* es a dire «letra que se tròba a la fin del mot».

Los simbòls fonetics son los de l'*Alfabet fonetic internacional*.

Lo simbòl «Ø» vòl dire, en parlant d'un grafèma o d'un digrama : «se pòt pas trobar a aquela distribucion». Exemple : «j Final : Ø » vòl dire : «Lo grafèma *j* se pòt pas trobar a la posicion finala d'un mot».

[.] vòl dire «pas cap de realizacion fonica d'un grafèma». Es lo cas del grafèma *-n* dins *la man* [la ma].

La màger part dels exemples son donats dins aquela fòrma pus centrala e pus generala de la lenga occitana, apelada de mai en mai sovent *occitan estandard*. La presa en compte de tota la rica varietat dialectala occitana — qu'es acceptada e que se pòt escriure en grafia occitana — auríá demandat un desvolopament d'aiceste trabalh plan pus bèl.

Jacme Taupiac

1. Los grafèmas vocalics simples

1.1. a

Inicial: [a] **abans, l'aire, aqueste.**

Medial: [a] quand es pretonic o tonic : **cantar, dissabte, l'unitat.**

Medial: [ɔ] quand es pòst-tonic : **te bolegas, de femnas, de filhas.**

Final: [ɔ] quand es pòst-tonic : **se bolega, la femna, la filha.**

Final: [a] dins los mono-sillabes : **fa, ja, la, ma, ta, sa, va.**

Lo grafèma *a* representa [a] quand es pretonic e tonic. Dins qualques parlars, lo fonèma /a/ se realiza [ɔ] quand es pretonic o al contacte d'una anciana nasala. L'orlhagués Arsèni Vermenosa escriu *lo mo, lo compono* çò qu'escrivèm *la man, la campana*.

Lo grafèma *-a* pòst-tonic, emblematic de la grafia occitana, es doncas una *grafia englobanta* que representa mai d'una realizacion fonica. La *clau de correspondéncia* entre *fonèma* e *grafèma* es particulara a cada fòrma locala de lenga. Dins la màger part dels parlars nòstres, representa [ɔ] , mas las realizacions [a] o [ə] se tròban tanben dins qualques parlars.

1.2. e

Inicial: [e] **encara, l'enveja, escotar.**

Medial: [e] **caminarem** (futur de caminar), **la ceba, començar, la femna, la libertat, la modernitat, perdut, la poesia, poetic, la set, verd, verda.**

Final: [e] **dotze, quinze, jove.**

En occitan aranés, e dins d'autres parlars, lo femenin plural es en *-es* : *es hemnes, es taules, es vaques.*

1.3. i

Inicial: [i] **l'idèa, l'istòria, l'ivèrn.**

Medial: [i] **bastir, partir, explicar.**

Final: [i] **canti, Emili, l'estudi, l'exili, parli.**

1.4. o

Inicial: [u] **occitan, l'oncle, onze.**

Medial: [u] **escotar, pichon, la poesia, polit, la teologia.**

Final: [u] **lo caraco, lo casco, lo cigarro.**

1.5. u

Inicial: [y] **l'umanitat, l'unitat, l'utilitat.**

Medial: [y] **ambigua** (femenin d'ambigú), **la luna, rude, la tulipa.**

Final: [y] **tu.**

Autra prononciacion minoritària :[ə] o [œ], a Seta, Agde, Lombès.

2. Los grafèmas vocalics accentuats

2.1. à

Inicial: **los àbets, l'ànsia, àuger** («aver» en gascon lomanhòl).

Medial: [a'] **cantaràs, parlaràs, nàisser, pàisser.**

Final: [a'] **lo Canadà.**

2.2. á

Inicial: Ø.

Medial: **aviás, avián, disiás, disián, las miás, la siás, las tiás.**

Final: [ɔ'] **aviá, disiá, la malautiá, la miá, la siá, la tiá.**

Çò pus central es la prononciacion [dizjɔ'] mas se ditz tanben [dizjɛ'] e [dizje'].

2.3. è

Inicial: [ɛ'] **l'èrba, èri, èras, èra, èsser.**

Medial: [ɛ'] **bèl, la fèsta, lo poèma, lo poèta, pèrdre (pèrdi, pèrdes, pèrd, perdèm, perdètz, pèrdon), lo progrès.**

Final: [ɛ'] **bè !, lo cafè, lo pè, lo tè, tè !**

2.4. é

Inicial: [e'] **ébria** (femenin de ebri, adjectiu).

Medial: [e'] **anglés, la coeréncia, créisser, l'existéncia, francés, portugués.**

Final: [e'] **Jaufré, la mercé.**

2.5. ò

Inicial: [ɔ'] **l'òme, òrb, òrre.**

Medial: [ɔ'] **cevenòl, fòrt, lomanhòl, la nòrma, un òme fòrt, la pòrta, la zòna.**

Final: [ɔ'] **aiçò, aquò, çò.**

Dins los parlars pus centrals e plan expandits, lo grafèma ò representa [ò]. Dins certanas fòrmas d'occitan, aquel grafèma representa [wɔ'], [wa'], [wɛ']. La pòrta es una grafia englobanta per [lo

pwo'rtɔ], [la pwa'rtɔ], [la pwe'rtɔ].

En occitan aranés, cada còp que l'anciana ò dubèrta s'es diftongada en [wa] se'n ten compte dins la grafia.

2.6. ó

Inicial: [u'] **ónher**.

Medial: [u'] **amorós, jónher, pónher**.

Final: [u'] **l'acajó, lo cauchó**.

2.7. í

Inicial: [i'] **l'Índia** (nom de país; castelhan : la India; catalan : l'Índia; italian: l'India; portugués : a Índia).

Medial: [i'] **lo capítol, lo país, París, lo títol**.

Final: [i'] **aicí, aquí, lo colibrí**.

Quand la letra i pòrta un accent, es totjorn un accent agut.

Es convengut que dins la finala -ia la vocala i es tonica sens escriure cap d'accent: **la demagogia, la farmacia, la filosofia, la geografia, la pedagogia**.

Se la sillaba tonica es la precedenta, cal escriure un accent agut o grèu: **la gràcia, la secretària; la divergència, l'insolència; la justícia; estúdia, l'injúria, la luxúria**.

Es una nòrma a la catalana e a la portuguesa, mas es lo contrari de la nòrma castelhana (la gracia ~ la filosofía).

2.8. ú

Inicial: [y'] **l'ústria** (variante de l'ustra).

Medial: [y'] **l'autobús, lo cabús, dessus, prúser, l'injúria**.

Final: [y'] **ambigú, assidú, exigú, Victor Gelú, l'individú, ingenú, lo residú**.

Quand la letra u pòrta un accent, es totjorn un accent agut.

3. Las elisions

3.1. L'elision non-indicada

Quand un mot s'acaba per una vocala atòna e que lo mot seguent comença tanben per una vocala, la vocala atòna desapareis dins la prononciacion, mas s'escriu :

Una bona ocasion [y'no bunukazju']

Tota aquela aiga [tutakela'jɔ]

Cada an [kaða'n]

A catòrze ans [a kato'rza'ns]

A quinze ans [a kinza'ns]

3.2. L'elision indicada

L'elision es indicada per un apostròfe a la plaça de la letra elidida, dins nòu «mots gramaticals», d'una sola sillaba, de nauta frequéncia d'emplec :

be → **b'** (particula enonciativa de l'occitan gascon, tanben usitada en lengadocian occidental):

B'arribas hèra tard ! «Arribas plan tard !».

de → **d'** (preposicion): **Bevi d'aiga.**

la → **l'** (article femenin): **L'aiga.**

lo → **l'** (article masculin): **L'òme. L'onze de mai.**

me → **m'** (pronom): **M'endormissi.**

ne → **n'** (pronom): **N'avèm parlat.**

que → **qu'** (pronom e conjoncion): **L'òme qu'as vist.**

Vòli qu'escote.

se → **s'** (pronom e conjoncion): **S'es levat. O farai s'ai léser.**

te → **t'** (pronom): **T'escoti.**

4. Los grafèmas consonantics simples

4.1. b

Inicial: [b] **blanc, lo blat, la boca, lo bruch.**

Medial: [b] ~ [β] **l'abelha, acabar, l'ombra, lo trabalh.**

Medial: [bb] o [p] (dins lo grop bl, a l'interior del mot, abans la sillaba tonica): **doblar, la feblesa, feblir; la noblesa, public, la republica.**

Medial: [p] (dins lo grop bl après la sillaba tonica) : **capable, colpable, doble, feble, nòble, lo pòble.**

Final: [p] **lo baobab, Jacòb, Moab** (país biblic) **òrb.**

A la posicion mediala, la letra b s'escriu pas jamai dobla per una rason etimologica: **l'abat, l'abadiá, lo rabin.** Francés: l'abbé, l'abbaye, le rabbin.

Escrivèm etimologicament e non pas fonologicament: **doble** [du'ple] mas **triple** [tri'ple].

Doble es de formacion populara e s'escriu ambe bl, coma los autres mots de la familha: **doblar, lo doblatge, lo doblenc** «lo monton de dos ans».

Triple es de formacion sabenta e s'escriu ambe pl coma los autres mots de la familha: **triplar.**

4.2. c ~ ç

- **Fonèma /k/** (ca, cò, co, cu, -c)

Inicial: [k] **cada còp, començar, curiós.**

Medial: [k] **Africa, as acabat, fabricar, gascon, reconéisser.**

Final: [k] **un amic, caluc, catolic, lo chuc, l'emplec, epic, grèc, informatic, practic, public, lo zodiac.**

A la posicion mediala, la letra c s'escriu pas jamai dobla per una rason etimologica: **acusar, l'ocupacion, ocupar.** Francés: accuser, l'occupation, occuper.

- **Fonèma /s/** (ce, ci, cè, ça, çò, ço, çu)

Inicial: **la çarnalha** (varianta de la cernalha, nom gascon e

lengadocian meridional de l'engrisòla. Nom científic latin: Lacerta muralis), **lo centre, cercar, la ciutat, lo cèl, çò, Sant Çubran.**

Medial: **encerclar, la caça, lo caçaire, la fòrça.**

Final: **lo braç, doç, eficaç, fugaç, lo mes de març, perspicaç, rapaç, tenaç, lo tèrç, velòç.**

Per representar lo fonèma /s/, l'emplec dels grafèmas c ~ ç (lo cèl, la caça), s ~ ss (la sal, passar), sc (conscient, la disciplina, la scèna, la sciéncia, científic) es una question de convencion que s'apièja sovent sus l'etimologia e la transposicion en occitan de la nòrma catalana.

4.3. d

Inicial: [d] **deman, demorar, dissabte.**

Medial: [d] ~ [ð] **l'adobar, badar, endacòm.**

Final: [t] **l'abitud, l'actitud, Bagdad, la certitud, la gratitud, la multitud, nud, pèrd (vèrbe pèdre), la rectitud, lo sud, verd.**

4.4. f

Inicial: [f] **lo filh, la fisica, la fòrça.**

Medial: [f] **lo cafè, diferent, l'informacion.**

Final: [f] **lo buf, gòf, lo tuf.**

A la posicion mediala, la letra f s'escriu pas jamai dobla per una rason etimologica: **afrós, la diferéncia, la dificultat, difusar, la difusion, oficial.** Francés: affreux, la différence, la difficulté, diffuser, la diffusion, officiel.

4.5. g

• **Fonèma /g/** (ga, gò, go, gr, gl, gu)

Inicial: [g] **ganhar, lo gat, la gota, governar, gutural.**

Medial: [g] ~ [ɣ] **l'agricultura, l'aiga, enganar.**

Medial: [k] (dins lo grop gl, a l'interior del mot, abans la sillaba tonica): **reglar, es un afar reglat.**

Medial: [k] (dins lo grop gl après la sillaba tonica) : **l'agla, la règla, lo règlement.**

Final [k]: **lo castig, larg, long, lo sang.**

A la posicion mediala, la letra *g* que representa lo fonèma /g/ s'escriu pas jamai dobla per una rason etimologica **l'aglomeracion, l'aglutinacion**. Francés: l'agglomération, l'agglutination.

• **Fonèma /dʒ/ (ge, gi)**

Inicial: [dʒ] **la genealogia, genièr, gigant, la gimnastica.**

Medial: [dʒ] **mangèri, mangem !, mangetz pas !, mangi.**

Final: [tʃ] **l'assag, l'estug, lo freg, lo puèg.**

Davant *e, è, i* la convencion es d'emplegar la letra *g* dins los mots de formacion populara (*mangi, mangem, mangetz*) mas *j* dins qualques mots de formacion sabenta (*Jerusalèm, Jèsus, una jeremiada, un jesuïta, l'objècte, objectiu, la projeccion, lo projècte*).

Dins certanas fòrmas d'occitan, lo grafèma *g* davant *e* e *i* representa [dz] o [ts]. Lo mot que Mistral escriu *douge* representa, dins son parlar, la prononciacion [du'dze] e non pas *[du'dʒe]. La grafia englobanta *dotze* representa tanben aquela prononciacion, ambe la clau de correspondéncia adequata.

4.6. h

Inicial: [h] **la hèsta, lo hilh, lo horn.** (Occitan gascon. En occitan estandard: la fèsta, lo filh, lo forn.)

Medial: [h] **dehòra, en·hariar, en·hornar.** (Occitan gascon. En occitan estandard: defòra, enfarinar, enfornar.)

Final: Ø.

Es sonque en occitan gascon qu'existís l'h iniciala e mediala. Mas dins totas las fòrmas d'occitan i a los digramas *ch, lh, nh*.

L'h etimologica ornamentala s'escriu pas, dins cap de dialècte occitan, a l'iniciala, que lo mot venga del latin o del grèc : **abitar, l'edonisme, l'ematologia, l'emerotèca, emisferic, epatic, l'èrba, ermetic, l'òme, ispanic, l'istòria, l'ivèrn, l'umanisme.**

S'escriu pas tanpau a l'interior dels mots : **coabitar, la coabitacion, la coeréncia, coerent, exhaustiu, l'exhaustivitat, l'exibicion, l'exibicionisme, l'exibicionista, exhibir, l'exortacion, exortar, l'exumacion, exumar, la veeméncia, veement.**

Aquò es contrari a la nòrma francesa (*habiter, cohabiter,*

hermétique) e a la nòrma catalana (habitar, cohabitar, hermètic).

Lo grafèma h s'emplega dins los xenismes (es a dire «los mots estrangièrs encara non-assimilats») : Hiroshima, hallal, hitlerisme. S'emplega tanben dins la notacion dels simbòls, en particular h «ora» (13h30).

4.7. j

Inicial: [dʒ] **jamai, Jerusalèm, Jèsus, una jeremiada, un jesuïta, la jornada, julhet, junh.**

Medial: [dʒ] **abjècte, assajar, blanquejar, dejós, dejunar, injectar, la projeccion, l'objècte, objectiu, l'objectivitat, penjar, lo projècte, lo projector, lo trajècte, la trajectòria, verdejar.**

Final: Ø.

Dins certanas varietats localas d'occitan, lo grafèma j representa [dz], [j], [ts] o [tʃ].

4.8. l

Inicial: [l] **la lenga, la letra, lo lop.**

Medial: [l] **l'alba, se bolegar, la color, polit, qualche, la talpa.**

Final: [l] (dins una sillaba tonica) : **aquel, l'ostal, la sal.**

Final: [.] (dins una sillaba pòst-tonica) **l'apòstol, Aristòtel, lo dàtil, lo sòtol, lo títol.**

4.9. m

Inicial: [m] **la maire, manjar, la musica.**

Medial: [m] **l'amor, l'amistat, deman.**

Final: [n] **cantam, parlam; avèm, sabèm; cantarem, parlarem; lo rasim, Joaquim; cantàvem, parlàvem; lo nom, lo pronom; lo fum, lo lum, lo ratum.**

Dins fòrça parlars de l'occitan gascon, dins qualques parlars lengadocians meridionals e en vivaroalpin -m representa [m]. Mas aquela realizacion [m] del fonèma /m/ a la posicion finala es plan minoritària dins l'ensemble de la lenga.

En grafia mistralenca, s'escriu quora -n (cantan, parlan, avèn, lou ratun), quora -m (lou fum, lou noum, lou prounoum, lou lum).

4.10. n

Inicial: [n] **nàisser, lo nas, netejar.**

Medial: [n] **la farina, la luna, la pruna.**

Final: [.] **la man, lo pan; lo camin, lo molin; la cançon, la sason.**

Lo camin es una grafia englobanta per [lu kamí], [lu kamín], [lu kamín].

Final: [n] **Agen, lo bren, un an, ongan.**

4.11. p

Inicial: [p] **pagar, lo país, pòdi pas.**

Medial: [p] **l'apartament, après, especial.**

Final: [p] **l'esclòp, l'estrop, Felip, tròp.**

Dins qualques parlars occitans, lo -p final es amudit.

A la posicion mediala, la letra p s'escriu pas jamai dobla per una rason etimologica : **l'aparicion, l'apartament, l'aplicacion.** Francés: l'apparition, l'appartement, l'application.

4.12. r

Inicial: [r] «èrra apicala multipla» : **raçon, lo resultat, la ròda.**

Medial: [r] «èrra apicala simpla» a la posicion intervocalica: **ara, l'avara, la diferéncia.**

Medial: [r] «èrra apicala simpla» dins aquestas sequéncias fonicas:

br (la branca), rb (verbal),

cr (la crotz), rc (l'arcolan),

dr (lo dròlle), rd (l'òrdi),

fr (franc), rf (l'orfanèl),

gr (negre), rg (l'organizacion),

pr (la pregària), rp (l'arpen),

tr (lo trabalh), rt (artistic),

vr (las vrenhas «las vendémias» en occitan gascon), rv (l'orvietan),

rç (març), rm (l'arma), rqu (l'arquitecte).

Medial: [r] «èrra apicala multipla» dins aquestas sequéncias fonicas:

rl (parlar), lr (Amalric),

rn (tornar), nr (enquir),

rr (la barra), sr (desrasigar).

Final: [r] **un far de veitura, irregular, particular; lo caractèr, sevèr; lo**

martir, lo zefir; Singapor, lo tambor; lo còr, carnivòr; dur, lo clorur.

Final: [.] **anar, cantar; aver, voler; lo darrièr, lo panièr; mentir, morir; la calor, la flor.**

4.13. s

Inicial: [s] **saber, la sal, la set.**

Medial: [z] a la posicion intervocalica: **l'ase, ausir, çò que fasèm; precisar, la rason, la sason.**

Medial: [s] davant consonanta oclusiva sorda: **l'escala, la pasta, destacar.**

Final: [s] **es las, lo nas, precís, res, lo sedàs.** (Catalan: el sedàs.)

A la posicion mediala la letra s dobla representa [s]: **los bessons, cossí, la noirissa, passar, lo passerat, la passion, lo pressentiment, pressentir, la tassa, la terrassa.** (Catalan : els bessons, la nodrissa, la tassa, la terrassa.)

Escriure s ~ ss, c ~ ç o sc es sovent, siá una convencion arbitrària, siá una convencion apiejada sus l'etimologia (la sal, lo cèl) , siá la transposicion en occitan de la nòrma catalana quand los mots son los meteisses dins las doás lengas.

4.14. t

Inicial: [t] **tocar, tombar, trabalhar.**

Medial: [t] **autre, nosautres, sautar.**

Final: [t] **es arribat, lo passat; net, pichonet; complèt, l'interprèt; l'aerolit, lo meteorit, lo satellit, polit; lo pòt, i pòt anar; lo mot, lo nebot, tot; barbut, es vengut.**

Dins qualques parlars occitans, lo -t final es amudit. Es lo cas en occitan provençal rodanenc. La nòrma de Mistral es d'escriure pas aquela letra quand es la finala d'un participi passat mas de l'escriure dins los autres cases, per representar la meteissa prononciacion: Lou passat tourno plus; lou tèms passa. En grafia occitana, l'occitan provençal s'escriu: **Lo passat torna plus; lo tèms passat.**

4.15. v

Inicial: [b] **virar, viure, voler.**

Medial: [b] ~ [β] **avançar, aver, l'enveja.**

Final: [.] dins lo grop lv : **absòlv, resòlv, sòlv.**

Dins las fòrmas septentrionalas e orientalas d'occitan v representa [v].

4.16. x

Inicial: [s] **la xenofobia, la xilografia, lo xilofòn.**

Medial: [ts] **l'axe, l'exemple, lo marxisme, lo sèxe.**

Medial: [s] dins las sequéncias graficas xc, xp, xt : **l'exclamacion, l'exclusion, l'explicacion, l'extraccion.**

Final: [ts] **l'apax, l'indèx, lo torax.**

4.17. z

Inicial: [z] **lo zèbre, lo zinc, la zoologia.**

Medial: [z] **lo bronze, civilizar, realitzar, lo rizòma, lo trapèzi.**

Final: vocala + z : **lo merguèz.**

5. Los digramas e los trigramas

Lo grop de doás letras que representa un fonèma s'apèla un *digrama*. Exemples: *qu* per /k/ dins *la quantitat*; *nh* per /ɲ/ *la vinha*.

Lo grop de tres letras que representa un fonèma s'apèla un *trigrama*. Exemple : *ish* per /ʃ/ dins *lo peish* en occitan gascon.

5.1. ch

Inicial: [tʃ] **charrar, la chifra, lo chuc.**

Medial: [tʃ] **cachar, la penche, la pòcha.**

Final: [tʃ] **lo bruch, lo papach** (de l'aucèl; francés «le jabot»), **lo trabalh fach, la nuèch, uèch.**

Dins certanas fòrmas d'occitan, lo digrama *ch* representa [ts].
Autras fòrmas : lo trabalh fait, la nuèit, uèit.

5.2. gu

Inicial: [g] **la guèrra, lo guerrièr, la guitarra.**

Medial: [g] ~ [ɣ] **reguèrgue, reguitnar, seguir.**

Final: Ø.

Per representar [gw]: grafia fonologica la lingüistica; grafia non-fonologica la linguistica.

5.3. lh

Inicial: [ʎ] **la lhana, la lhèbre, la lhenga, lhèu, lo lhop, la lhuna** («la lana», «la lèbre», «la lenga», «lèu», «lo lop», «la luna» dins l'occitan del sud del País de Fois e del donasanés).

Medial: [ʎ] **la familia, Galhac, Graulhet, trabalhar, la palha.**

Final: [ʎ] **lo trabalh, lo talh; lo telh, lo parelh, lo solelh; l'uèlh, vièlh; lo filh, lo milh.**

A la posicion finala, -lh representa [ʎ] en occitan gascon e dins qualques parlars lengadocians. Dins d'autres parlars pòt representar [j] : Mistral escriu vièi.

5.4. mpt

Inicial: Ø.

Medial: [nt] **atemptar, l'atemptat, la comptabilitat, lo comptable, comptar, lo compte, promptament, lo redemptor, lo redemptorista, somptuós, somptuosament, la somptuositat, la temptacion.**

Final: [n] ~ [nt] **exempt** (adjectiu).

Cal destriar los tres mots **lo conte** (contat pel contraire), **lo comte** (qu'es un nòble), e **lo compte** (del comptable). E, per coeréncia, cal escriure mpt, en occitan coma en catalan, cada còp qu'es justificat per l'etimologia. Son de grafias non pas fonologicas mas etimologicas.

5.5. nh

Inicial: [ɲ] **lo nhac, nhacar, la nhafra** (variante de la nafra; francés «la blessure»).

Medial: [ɲ] **la campanha, Finhan (82), Golinhac (12), Polminhac (15), la montanha, la vinha.**

Final: [n] **lo banh, l'estanh; lo dessenh; luènh, lo suènh; lo besonh; lo cunh, lo mes de junh.**

A la posicion finala, lo digrama nh representa sovent [ɲ] dins los parlars de l'occitan gascon, dins qualque parlars lengadocians meridionals e en vivaroalpin.

5.6. qu

Inicial: [k] **quand, la quantitat, la qualitat, quatre, que, lo quilomètre, quora.**

Medial: [k] **aquel, aquò, enquadrar, fabriqui.**

Final: Ø.

Per representar [kw]: grafia fonologica l'equacion; grafia non-fonologica l'equacion.

5.7. sc (+ e, i)

Inicial: [s] **la scèna, lo scepticisme, lo scèptre, la sciència, scientific.**

Medial: [s] **la consciència, la disciplina, fosforescent, l'inconsciència.**

Final: Ø.

Fòrmas catalanas : l'escena, l'escepticime, el ceptre, la ciència, científic, la consciència, la disciplina, fosforescent, l'inconsciència.

Coma se vei, la codificacion grafica d'aqueles mots de formacion sabenta, quora es diferenta en catalan (es lo cas pro sovent : la sciència ~ la ciència)), quora es la meteissa (arriba qualque còp: la disciplina ~ la disciplina).

5.8. sh- ~ -ish-

Inicial: **lo sha d'Iran, lo shibbolèt.**

Medial: [ʃ] **abaishar, baishar, la caisha, deishar.** (Occitan gascon. En occitan estandard: abaissar, baissar, la caissa, daissar.)

Final: [ʃ] **lo boish, lo peish, lo taish.** (Occitan gascon. Occitan estandard: lo bois, lo peis, lo tais.)

5.9. -tg- ~ -tj-

Inicial: Ø.

Medial: [tʃ] ([dʒ] dins qualques parlars) **l'auratge, lo coratge, lo garatge, lo mètge, lo Felibritge, lo jutjament, lo jutge, jutjar (jutgi, jutjas, jutja).**

Las realizacions son diferentas segon los parlars : [tʃ] (Aude, Avairon, Erau, Lausera, Tarn e Garona), [ddʒ], [ddj], [dʒ], [ts].

Final : Ø.

Per representar la meteissa prononciacion s'escriu tg davant e e i (jutgi) e tj davant a, ò, o, u (jutjar).

Escriure tg ~ tj o ch, per representar [tʃ] es una question de convencion.

5.10. tz

Inicial: Ø.

Medial: [ts] **dotze, la dotzena, setze, tretze.**

Final: [ts] **alavetz** (advèrbi); **la crotz, lo latz, la lutz, la notz, la patz, lo potz, lo prètz, la votz** (substantius); **ditz, ritz** (tresena persona del singular de dire, rire); **arribatz, partissètz, venètz** (segonda persona del plural del present de l'indicatiu d'arribar, partir, venir); **dètz** (numeral).

Variantas de prononciacion del numeral dètz : [dets] dins las regions d'Agen, Carcassona, Montalban, Tolosa , en Albigés, Roergue e Gasconha; [dɛtʃ] en Albigés, Roergue, Gavaudan; [dɛs] en Provença, Gavotina, region de Nimes, Vivarés, Gavaudan; [dɛ] en Lemosin (ont l'amudiment de las oclusivas finalas es general).

Cal pas confondre **manjatz** [a'ts] ~ [a's] (present de l'indicatiu) e **manjats** [a'ts], **arribats, partits, venguts** (participis passats). Dins l'ensemble dels dialèctes, las prononciacions correspondent a aquelas doás finalas son pas las meteissas : al còr del domeni lingüistic occitan (Albigés, Roèrgue) cantatz se pronóncia [kanta's] ~ [kɔnta's] e cantats se pronóncia [kanta'ts] ~ [kɔnta'ts]. Mas i a de parlars ont cantatz e cantats son omofòns : [kanta'ts].

6. Las geminadas

La grafia de las geminadas es mai convencionala e complicada que non pas fonologica e simpla. Avèm pas una grafia a l'italiana ont *lo doctor* se ditz e s'escriu *il dottore*. Per la geminada [ll] avèm *lo dròlle* e *lo mòtle*. Per la geminada [nn] avèm *la perennitat* e *la femna*.

La convencion pren en compte la grafia medievala, l'etimologa e l'imitacion de la nòrma catalana.

Las geminadas son plan frequentas al contacte dels mots : *un polit capèl* [ym puli'k kapɛ'l]; *tot nud* [tunny't]; *tròp caud* [trɔkka'wt].

6.1. bv

[bb] **la subvencion, subvencionar, la subversion, subversiu.**

6.2. ct

[tt] **l'activitat, actual, autodidacte, lo contacte, lo contracte, exacte, l'arquitecte, corrècte, dirècte, l'objècte, lo conflicte, lo delicte, l'edicte, estricte, lo verdicte, dòcte, l'oviducte, lo tractor.**

6.3. dv

[bb] **l'advèrbi, adverbial, l'adversari, l'adversitat.**

6.4. gb

[bb] **lo rugbi.**

6.5. gn

[nn] **benigne, la dignitat, insigne, maligne, magnific, la magnificèncià, la resignacion, se resignar, signar, la signatura, lo signe, la significacion.**

6.6. ll

[ll] **la cellula, la cellulòsa, lo dròlle, palle, la sollicitacion, sollicitar, la sollicitud.**

6.7. mm

[mm] **immens, l'immensitat, immobil.**

6.8. mn

[nn] **la condemnicion, condemnar, damnar, lo damne, la femna, lo femnassièr, la femnòta.**

6.9. nn

[nn] **innegociable, l'innocéncia, innumbrable, la perennitat.**

6.10. pd

[dd] **lo propdan.**

6.11. pt

[tt] **acceptable, l'acceptacion, acceptar, adaptar, inapte, lo perceptor, la recèpta.**

6.12. tl

[ll] **l'espata, lo mòtle, lo ròtle.**

6.13. tm

[mm] **la setmana, lo setmanari.**

6.14. tn

[nn] **la reguitnada, reguitnar.**

7. L'emplec del junhent

Varianta : *lo jonhent*.

Francés : *le trait d'union*.

Catalan : *el guionet*.

7.1. Lo junhent se met entre lo vèrbe e lo pronom enclitic o los pronoms enclitics.

Daissa-me. Dona-lo-me. (Loís Alibèrt, *Gramatica occitana*, 1935, p. 60.)

7.2. Lo junhent s'emplega dins los mots compausats del tipe seguent:

nòrd-oèst, sud-oèst. (Loís Alibèrt, *La grafia dels mots compausats en occitan*, dins : *Òc*, genièr de 1957, p. 49.)

sud-african, nòrd-vietnamian, nòrd-irlandés.

7.3. Lo junhent s'emplega per unir dos o tres toponimes:

Clarmont-Ferrand, Provença-Aups-Còsta d'Azur.

Mas s'emplega pas dins :

Aigas Mòrtas, Ais de Provença, Santa Gabèla, Santa Liurada, Sant Antonin, Sant Genièis, Sant Ipolit, Sant Nicolau de la Grava (Loís Alibèrt, *Gramatica occitana*, 1935, p. 451), **Tarn e Garona.**

7.4. Lo junhent s'emplega quand lo mot compausat es format de tota una frasa:

adieu-siatz, lo beu-l'òli (aucèl nocturne), **un manja-quand-n'a, un m'as-colhonat-quand-t'ai-vist.**

8. Los grafèmas d'origina grèga

Contràriament a una part dels usatges de l'occitan medieval, gaireben totes los grafèmas d'origina grèga son simplificats dins l'occitan actual. La meteissa simplificacion s'es facha tanben dins las autras lengas neolatinas, exceptat lo francés.

Aicí tanben, avèm una grafia que se fonda lo mai possible non pas sus una etimologia prestigiosa e complicada, mas sus la representacion fonologica e simpla dels fonèmas de la lenga actuala.

8.1. $\chi \rightarrow c$ (+ consonanta) ~ qu (+ vocala)

lo cristianisme, la cronologia, lo cronomètre, lo quiasme (figura de retorica); **lo quiasma** (tèrme d'anatomia); **lo quilomètre**. Francés: le christianisme, la chronologie, le chronomètre; le chiasme, le chiasma, le kilomètre

8.2. \prime (Esperit rude del grèc) $\rightarrow \emptyset$

eteroclit, exagonal, idraulic, l'idrogèn, ipic, l'ipotèsi, l'istologia, l'omeopatia. Francés: hétéroclite, hexagonal, hydraulique, l'hydrogène, hippique, l'hypothèse, l'histologie, l'homéopathie.

8.3. $\mu\phi \rightarrow nf$

l'anfiteatre, l'anfòra, l'enfasi, enfatic, la ninfa, la sinfonia, sinfonic, trionfal, trionfar. Francés : l'amphithéâtre, l'amphore, l'emphase, emphatique, la nymphe, la symphonie, triomphal, triompher.

La grafia etimologica *-mph-* se simplifica en *-nf-*, qu'es una grafia fonologica e doncas, simpla. Escrivèm *-inf-* que representa [imf] dins *sinfonia* coma *infinít*, *-onf-* que representa [umf] dins *trionfal* coma dins *conferéncia*. (Document del 7 de julhet de 1989 del Sector de lingüística de l'Institut d'estudis occitans, reproduit dins: Jacme Taupiac, *Diccionari de mila mots*, 1992, p. 440.)

Es la nòrma grafica del castelhan (*el anfiteatro*), de l'italian (*l'anfiteatro*) e del portugués (*o anfiteatro*).

Lo catalan (*l'amfiteatre*) e lo romanés (*amfiteatrul*) son las doás lengas neolatinas ont s'es facha la simplificacion sonque incomplèta de *-mph-* en *-mf-*.

8.4. φ → f

l'aerofagia, la farmacia, la filosofia, la fisica, la fonetica, fosforescent, la fotografia, Orfeu. Francés: l'aérophagie, la pharmacie, la philosophie, la physique, la phonétique, phosphorescent, la photographie, Orphée.

8.5. 'p → r

lo rapsòde, la rapsodia, lo retor, la retorica, la rinologia, lo rizòma, lo rotacisme. Francés: le rhapsode ~ le rapsode, la rhapsodie ~ la rapsodie, le rhéteur, la rhétorique, la rhinologie, le rhizome, le rhotacisme.

8.6. θ → t

l'antropologia, la bibliotèca, lo teatre, lo teorèma, teoric, termodinamic, lo termomètre, lo termostat. Francés: l'anthropologie, la bibliothèque, le théâtre, le théorème, théorique, thermodynamique, le thermomètre, le thermostat.

8.7. υ → i

lo dinamisme, la dinastia, l'etimologia, etimologic, la mitologia, lo tipe, la tipografia. Francés: le dynamisme, la dynastie, l'étymologie, étymologique, la mythologie, le type, la typographie.

Lo francés es la sola lenga neolatina ont s'es pas facha cap de simplificacion sistematica dels grecismes grafics. Aquel punt de nòrma grafica fa del francés una lenga isolada dins la Romània, es a dire dins «l'ensemble dels païses ont se parla una lenga d'origina latina». Pasmens, i a qualques cases siá de simplificacion facultativa (*la rhapsodie* o *la rapsodie*), siá de simplificacion incoerenta (*l'anthropologie*, ambe *thr* confòrmament a l'etimologia, mas *le trône* ambe *tr*). (*Grand Larousse en 5 volumes*, 1988, vol. 5.)

